

sons of Ukrainian literature to become an effective factor in the national identification of the student, it is necessary to work carefully on the content of the lesson.

The article reviews the program material – from folklore heritage to the latest literature in terms of its impact on the education of a conscious citizen – a patriot, a nationally conscious individual who feels part of a large “We are a community”. The material of the article considers problem-thematic program blocks, the emphasis is on some literary and folklore works that have the strongest potential for national identification of adolescents (thoughts, ballads, historical songs, literary works on historical themes, patriotic lyrics, etc.).

Thus, the article proves that the program material on Ukrainian literature, provided with the correct placement of emphasis in teaching, can be a powerful factor in the formation of the national identity of a young citizen.

Key words: national-cultural identity, national identification, content of program material, citizen – patriot.

УДК 37.091.33-027.22:811.1:378.091.12:005.336.5

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.22>

Каніболоцька О. А.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ГОЛОВНИЙ КОМПОНЕНТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Розглянуто один із основних компонентів неперервної професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови – педагогічну практику. Розкрито проблему практичної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. У межах представленого дослідження проаналізовано роль педагогічної практики в навчально-виховному процесі підготовки студентів педагогічних спеціальностей як їхнє професійне випробування. Сучасний стан національної системи освіти підвищує вимоги до рівня фахової підготовки педагогічного працівника загальноосвітнього навчального закладу. У процесі навчання майбутніх педагогів мають бути враховані нові умови функціонування системи шкільної освіти: зміна співвідношення родинного і суспільного виховання, різноманітність форм та систем виховання і їх відповідність новим завданням та умовам ринкових відносин, багатоваріантність освітньо-виховних програм. Одним із головних завдань професійно-педагогічної підготовки вчителя у вищих закладах освіти є досягнення єдності та гармонії аудиторних занять і часу, проведеного студентами в загальноосвітніх навчальних закладах під час педагогічної практики. Майбутній педагог є суб'єктом професійної діяльності, тому має активно шукати і констатувати шляхи реалізації цінностей освіти як засобу професійної самореалізації. Студенти мають усвідомити головне значення педагогічної практики, яке полягає в тому, що майбутній педагог уперше засвоює ту рольову поведінку, яка стане визначальною в його подальшій професійній діяльності. Доведено, що педагогічна практика є важливим моментом у формуванні самооцінки професійно важливих якостей, усвідомлення себе в ролі майбутнього педагога.

Ключові слова: професійна неперервна підготовка, майбутній вчитель іноземної мови, педагогічна практика, вища школа.

Соціально-економічні та правові реформи, що відбуваються в суспільстві, поглиблення демократизації у всіх сферах життя населення України віддзеркалюються у сфері освіти і науки, зокрема в новітніх тенденціях діяльності середніх навчальних закладів. А розширення функцій, які покладаються на останні, вимагають переосмислення ролі вчителя загалом та вчителя іноземної мови зокрема та готовності вищих педагогічних закладів формувати нині вчителя і викладача, які б за своїми професійними і моральними якостями та інтелектом відповідали вимогам сьогодення і майбутнього. У системі підготовки фахівців для навчання іноземної мови учнів загальноосвітніх закладів та студентів вищої школи в циклі профільних дисциплін особливе місце посідають педагогічна та асистентська практики, оскільки вони є тим ланцюгом неперервної підготовки фахівців, який має на меті поєднати теоретичні знання з дисциплін освітньо-гуманітарного, фундаментального циклу, з одного боку, і дисциплін психолого-педагогічної спрямованості – з іншого з умінням застосовувати їх у процесі навчання іноземної мови учнів різних вікових категорій. Процес підготовки висококваліфікованих спеціалістів та реальний запит суспільства істотно підвищують рівень вимог до майбутніх фахівців, змінюють зміст і структуру завдань, які студент має вирішувати самостійно.

Різні аспекти організації і проведення педагогічної/асистентської практики для студентів у межах неперервної підготовки вчителів іноземної мови в університеті знайшли своє відображення в наукових дослідженнях І. Арустамової, І. Богданова, В. Євдокимова, І. Єрмак, І. Єфремова, Л. Зеленського, М. Зубкової, І. Лепецького, В. Лозової, С. Ніколаєвої, І. Прокопенко, В. Стенькової, О. Фортунатова, О. Хачирова та інших. Розглядом різних питань, пов'язаних із педагогічною культурою студентів-практикантів, учителів, займалися О. Анісімова, А. Асмолов, Б. Ананьєв, Є. Ільєнко, І. Ісаєв, Т. Левашов, В. Новицький, В. Сластьонін, В. Соколова та інші. Але проблема ефективності організації та проведення педагогічної практики залишається актуальною.

Мета статті – довести необхідність активного залучення педагогічної/асистентської практики до процесу неперервної підготовки вчителів іноземної мови в університеті.

Важливо спочатку дати визначення поняттю «педагогічна практика». Остання є найважливішою ланкою в системі професійної підготовки майбутнього вихователя, вчителя, педагога. Це – органічна частина навчально-виховного процесу, що здійснюється з метою формування у студентів цілісного уявлення про виховно-освітній комплекс сучасного освітнього закладу та систему педагогічних знань і вмінь для майбутньої практичної роботи [1]. Педагогічна практика має життєво важливе значення для студентів-філологів, а тому психологічно серйозно впливає на них. Це своєрідна реальна зустріч майбутніх вчителів іноземної мови з відповідним соціальним середовищем і різними аспектами обраної спеціальності. Через безпосередню участь студентів у навчально-виховному процесі педагогічна практика спрямована на оволодіння майбутніми вчителями іноземної мови формами, способами, методами, прийомами, засобами роботи сучасного викладача, новітніми технологіями організації навчання і виховання, на практичне вирішення важливих дидактичних і методологічних завдань, закріплення спеціальних практичних умінь педагогічної діяльності.

Основні завдання педагогічної практики студентів вищих навчальних закладів України врегульовано «Положенням про практику студентів вищих педагогічних навчальних закладів». Вони полягають у такому: закріплення і поглиблення теоретичних та виховних знань студентів на основі «занурення» в реальний педагогічний процес; послідовне формування у студентів, які вивчають іноземні мови, психологічної готовності до роботи в школі; систематичне закріплення в майбутніх викладачів іноземної мови педагогічних умінь і навичок практичної діяльності з досліджуваної спеціальності в навчально-виховних установах; постійне стимулювання потреби у студентів-філологів у безперервній педагогічній самоосвіті і самовихованні; обов'язкове оволодіння сучасними науковими методами і формами педагогічної діяльності, новими відомими ефективними технологіями навчання; формування творчого науково-дослідницького підходу до педагогічної діяльності, набуття навичок аналізу результатів своєї праці [1].

Також є низка певних нормативних документів, відповідно до яких вибудовується педагогічна практика. До них належать рекомендації щодо професійної практики студентів за спеціальностями педагогічної освіти, навчальні плани за спеціальностями, програми педагогічної практики за спеціальностями. Таке чи інакше ставлення до професії, як відомо, формується спрямованістю особистості, мотиваційною, світоглядною та регулятивною сторонами її поведінки і свідомості. Не можна не відзначити того факту, що будь-яка діяльність має бути вмотивованою. При проходженні педагогічної практики у студентів-філологів формуються ціннісні і цільові орієнтації успішної професійної діяльності. Перші мотиви передбачають безумовну любов до дітей, до вибраної професії, припускають творчий характер роботи вчителя іноземної мови. До других (суспільно значущих) можна зарахувати бажання отримати нові знання, вміння, навички, прагнення бути корисним суспільству, реалізованим у ньому. Вдосконалення педагогічної практики студентів-філологів залежить від того, як і який зміст підбирають практиканти для уроків, які методи навчання використовують під час проведення занять, чи варіюють вони форми організації діяльності учнів. У низці випадків студент, користуючись методичними розробками і рекомендаціями, в тому числі матеріалами навчально-методичних комплексів з іноземних мов, часто неправильно відображає їх теоретичну суть, суб'єктивно підходить до реалізації основоположних принципів, а також нешироко залучає методичну, психологічну, педагогічну, лінгвістичну та іншу суміжну інформацію, як це передбачає творчий характер його майбутньої професії.

Вивчення масового досвіду організації педагогічної практики дає змогу, крім позитивних моментів, виділити і низку негативних, з якими зустрічаються особи, що вибрали собі професію викладача іноземної мови. Найчастіше недоліки в побудові навчально-виховного процесу є причиною негативних переживань студентів-практикантів, їх невдач в управлінні реальним педагогічним процесом. Детальний розгляд проблеми дає змогу зарахувати до таких негативних моментів неповне залучення студентів-філологів до активних форм навчальної та позааудиторної роботи, які сприяють формуванню і розвитку в майбутніх викладачів іноземної мови важливих практичних умінь. Також нині в деяких вищих навчальних закладах України можна спостерігати недостатню логічну послідовність і взаємозв'язок під час вивчення циклу філологічних, педагогічних, психологічних дисциплін, що є ще одним суттєвим недоліком. Певні шляхи вирішення цієї проблеми запропонував А. Губа. Він наполягає на більш глибокому детальному вивченні наявного досвіду викладання філологічних, педагогічних дисциплін і внесенні низки істотних змін до реального навчального плану педагогічних вищих навчальних закладів країни, які випускають вчителів іноземної мови [3].

Зазначимо, що поняття «педагогічна практика» і «педагогічна майстерність» тісно пов'язані. Професійно важливі якості особистості вчителя у студентів формуються в умовах включення їх у педагогічну діяльність, початковим етапом якої є педагогічна практика. Це приводить до необхідності розглядати останню як вид навчально-професійної діяльності, спрямований на актуалізацію у студентів-філологів саморозвитку професійної компетентності, формування педагогічної культури. Нам також видається цікавим визначення В. Сластьоніна, який під педагогічною культурою вчителя розумів «сукупність високого рівня розвитку та вдосконалення всіх компонентів педагогічної діяльності і такого ж рівня розвитку та реалізації особистісних сил педагога, його здібностей і можливостей» [3, с. 138].

В. Сластьонін виділив основні компоненти професійно-педагогічної культури вчителя, до яких зарахував аксіологічний, технологічний та особистісно-творчий. На думку педагога, аксіологічний компонент утворений сукупністю педагогічних цінностей, створених людством і своєрідно включених до цілісного педагогічного процесу на сучасному етапі розвитку освіти. Технологічний компонент включає способи і прийоми

педагогічної діяльності вчителя. Особистісно-творчий компонент розкриває механізм оволодіння нею і її втілення як творчого акту [3]. Педагогічна майстерність є найважливішим структуротвірним компонентом педагогічної культури. Вона виражається у сталих психолого-педагогічних знаннях, педагогічній вимогливості і педагогічному такті вихователя. Говорячи про особистісну самостійність майбутнього вчителя, необхідно зазначити, що найбільш важливими в початковий період професійного становлення студента-філолога є інтерактивні (сприяють оптимальній суб'єкт-суб'єктній педагогічній взаємодії з учнями), перцептивні (сприяють пізнанню педагогом особистості учня), комунікативні (сприяють оптимальному прийому і передачі інформації для організації продуктивного педагогічного спілкування) якості особистості.

Розглянемо особливості організації педагогічної/асистентської практик на факультеті іноземної філології Запорізького національного університету (<https://www.znu.edu.ua/ukr/university/departments/fif/4306>). Педагогічна практика здобувачів вищої освіти бакалавра, магістра спеціальності “Філологія” освітньо-професійних програм “Мова і література (англійська, німецька, французька, іспанська)” розподіляються так:

– *IV курс (бакалавр)* – виробнича педагогічна практика з першої іноземної мови в молодшій та основній загальноосвітній школі – 6 тижнів, I семестр;

– *I курс (магістр)* – виробнича асистентська практика з першої іноземної мови на базі вищого навчального закладу – 4 тижні, I семестр;

– *I курс (магістр)* – виробнича асистентська практика з другої іноземної мови на базі вищого навчального закладу – 4 тижні, II семестр.

За результатами практики студенти складають диференційований залік. Підсумковий рейтинг із педагогічної практики – це середнє з рейтингових оцінок за здійснену студентом навчальну, методичну, психолого-педагогічну, позакласну/позааудиторну роботу з іноземної мови, виховну та науково-дослідницьку діяльність. До всіх видів практик розроблено авторські щоденники (<https://www.znu.edu.ua/ukr/university/departments/fif/4306>), які допомагають здійснювати моніторинг практичної педагогічної діяльності студентів у школах та вишах.

Основні завдання педагогічної практики студентів включають: формування у студентів-практикантів умінь проводити уроки з використанням сучасних методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності, формування та розвиток професійних навичок та вмінь; розвиток у студентів-практикантів умінь здійснювати виховну роботу на базі вивчення іноземної мови; виховання у студентів-практикантів постійного інтересу до професії вчителя, потреби в педагогічній самоосвіті; закріплення, поглиблення та синтезу психолого-педагогічних, методичних і мовних знань у процесі їх використання для вирішення конкретних навчальних завдань; застосування студентами-практикантами теорії навчання в практичній діяльності, усвідомлення її професійної значущості; розвиток професійних навичок та вмінь; розвиток у студентів-практикантів умінь здійснювати самоконтроль, самоаналіз та об'єктивну самооцінку своєї педагогічної діяльності; ознайомлення із сучасним станом методичної навчально-виховної роботи в школі, передовим педагогічним досвідом; вироблення творчого, аналітичного підходу до педагогічної діяльності завдяки цілеспрямованому вивченню методичних першоджерел, автентичних методичних навчальних комплексів тощо [2, с. 8].

Специфіка *виробничої педагогічної практики студентів IV курсу* полягає в самостійності виконання практикантами повноцінної професійної навчально-методичної і виховної діяльності. Метою педагогічної практики є розвиток у студентів умінь навчати іноземної мови в середніх навчальних закладах на базі сформованості в них іншомовної компетенції і знань основ теорії та методики педагогіки і психології, умінь поєднувати теоретичні знання майбутніх учителів із методики викладання іноземної мови з практичною діяльністю навчання учнів, забезпечення практичного пізнання студентами закономірностей професійної діяльності та оволодіння способами її організації, вміння вирішувати конкретні методичні завдання згідно з умовами педагогічного процесу, виховання у студентів потреби систематично поновлювати свої знання і творчо застосовувати їх у практичній діяльності. Студенти мають оволодіти системою професійних умінь у процесі здійснення навчально-виховної роботи з учнями у початковій та середній школах із поглибленим вивченням іноземних мов під час педагогічної практики на IV курсі.

Специфіка *виробничої педагогічної практики студентів-магістрів I курсу* полягає в тому, що у професійному становленні викладача іноземної мови вирішальна роль належить педагогічній практиці з першої іноземної мови. Вона поєднує теоретичну підготовку магістрантів з їх практичною діяльністю у вищій школі. Метою педагогічної практики є: оволодіння магістрантами сучасними методами, формами та засобами навчання іноземної мови; формування в магістрантів необхідних професійно-педагогічних навичок та умінь для вирішення практичних завдань в умовах реального навчально-виховного процесу у вищій школі; виховання у магістрантів потреби постійного вдосконалення педагогічної майстерності; розвиток у магістрантів творчої ініціативи та конкретних дослідницьких умінь у професійній діяльності викладача вищої школи.

Основними *завданнями педагогічної практики магістрів* є: формування та розвиток професійно-педагогічних навичок та вмінь викладача іноземних мов вищої школи; формування в магістрантів навичок та вмінь проведення науково-дослідницької роботи з психолого-педагогічних та методичних проблем; створення умов для професійної адаптації магістрантів, залучення їх до активної діяльності як викладачів та кураторів в академічних групах; розвиток у магістрантів практичних умінь здійснювати виховну роботу серед студентської молоді; оволодіння магістрантами комунікативними вміннями, необхідними для спілкування

зі студентами та викладачами; вироблення у майбутніх викладачів навичок самостійності у підготовці та проведенні різних форм навчально-виховної роботи зі студентами та особистої відповідальності за якість та ефективність цієї роботи; вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності викладачів вищої школи [2, с. 65].

Висновки. Педагогічна практика є одним із головних компонентів процесу неперервної підготовки вчителів іноземної мови, фактором формування педагогічної культури майбутнього вчителя іноземної мови та допомагає реально оцінити отримані студентом теоретичним шляхом знання, вміння та навички психолого-педагогічних, філологічних дисциплін і окремих методик, дає змогу виявити реальну схильність студентів до педагогічної діяльності. У статті не охоплено всіх аспектів цієї проблеми. Подальшого глибокого аналізу потребують питання, пов'язані з методикою проведення педагогічної практики, мотиваційною складовою частиною практичної діяльності студентів, визначенням функцій педагогічної культури вчителя, етапами її формування. Їх вивчення і визначення перспективу подальших досліджень.

Використана література:

1. Блинова О. Є. Відкритість як мотиваційна готовність майбутнього вчителя до педагогічного спілкування. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 1/2. С. 97–103.
2. Каніболоцька О. А. Педагогічна практика : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра, магістра спеціальності “Філологія» освітньо-професійних програм “Мова і література (англійська)”, “Мова і література (німецька)”, “Мова і література (французька)”, “Мова і література (іспанська)” / укл. : О. А. Каніболоцька, К. М. Ружин, Н. О. Надточий. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 106 с.
3. Слостенин В. А. Педагогіка. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.

References:

1. Blynova O. Ye. (2002) Vidkrytist yak motyvatsiina hotovnist maibutnoho vchytelia do pedahohichnoho spilkuvannia. *Pedahohika i psykholohiia* [Openness as a motivational readiness of the future teacher for pedagogical communication]. № 1/2. S. 97–103 [in Ukrainian].
2. Kanibolotska O. A. (2020) Pedahohichna praktyka : navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv stupenia vyshchoi osvity bakalavra, mahistra spetsialnosti “Filolohiia” osvitno-profesiinykh program “Mova i literatura (anhliiska)”, “Mova i literatura (nimetska)”, “Mova i literatura (frantsuzka)”, “Mova i literatura (ispanka)” [Pedagogical practice: teaching aid for bachelor’s, master’s degree in “Philology” educational and professional programs “Language and Literature (English)”, “Language and Literature (German)”, “Language and Literature (French)”, “Language and Literature (Spanish) ”] / ukl.: K. M. Ruzhyn, O. A. Kanibolotska, N. O. Nadtochy. Zaporizhzhia : ZNU. 106 s. [in Ukrainian].
3. Slastenin V. A. (2002) *Pedagogika*. [Pedagogy]. M. : Izdatelskiy tsentr “Akademiya”, 576 s. [in Russian].

Kanibolotska O. A. Pedagogical practice as a leading component of life-learning training of a foreign language teacher at the university

The article considers one of the main components of life-learning professional training of future foreign language teachers – pedagogical practice. The author reveals the problem of practical training of future foreign language teachers. In the framework of the presented research the role of pedagogical practice in the educational process of training students of pedagogical specialties as their professional test is analyzed. The current state of the national education system raises the requirements for the level of professional training of teachers of secondary schools. The training of future teachers should take into account new conditions for the functioning of the school system: changing the ratio of family and social education, the variety of forms and systems of education and their compliance with new tasks and market conditions, the variety of educational programs. One of the main tasks of professional and pedagogical training of teachers in higher educational institutions is to achieve unity and harmony of classroom classes and time spent by students in secondary schools during pedagogical practice. The future teacher is a subject of professional activity, so he must actively seek and state ways to realize the values of education as a means of professional self-realization. Students should realize the main importance of pedagogical practice, which is that the future teacher for the first time learns the role behaviour that will be decisive in his further professional activity. The content of the article reveals that pedagogical practice is an important factor in the formation of self-esteem of professionally important qualities, self-awareness in the role of the future teacher. The author argues that pedagogical practice is an important point in the formation of self-esteem of professionally important qualities, self-awareness as a future teacher.

Key words: professional life-learning training, future foreign language teacher, pedagogical practice, higher school.